

Bokanmälningar

Per Martin Meyerson: Löntagarfonder eller . . . ägande och demokrati i marknadsekonomi.

Norstedts, 1978

Per Martin Meyersons bok "Löntagarfonder eller . . . ägande och demokrati i marknadsekonomi" handlar om hur man skall tillmötesgå löntagarnas krav på "meddeläggande i företagen utan att äventyra marknadsekonomin". Därtill behövs reformer som ändrar ägandestrukturen. "En sådan ändring får inte ske så att den nuvarande ägarekoncentrationen avlöses av en annan".

Boken är disponerad så att Meyerson först gör en redovisning av vinstbegreppet, kapitalbildningen, vinstens betydelse som incitament och vinstutveckling. Därefter diskuteras de anställdas del i vinst- och kapitalbildningen. Ett kapitel handlar om löntagarfondsdebatten i Sverige. Ett annat om meddeläggande i utlandet. Meyerson diskuterar och redovisar också ett eget förslag i två kapitel. Till sist diskuterar han problem med den ekonomiska demokratin.

Meyersons framställning rymmer enligt min uppfattning flera problem. Det gäller hans analys av *marknadens problem*, det gäller *besittningsrätten* och *förfoganderätten* över kapitalet, och det gäller *maktbalansen* i samhället. Utrymmet här är inte tillräckligt för en noggrann granskning av den Meyersonska argumentationen på dessa punkter. Jag skall därför koncentrera min granskning

på Meyersons resonemang och argumentation om demokrati, som jag uppfattar som det mest problematiska i boken.

Meyersons demokratiuppfattning

Meyerson ställer frågorna – "Vad skulle en demokratisk beslutsordning i produktionen innebära? På vilket sätt skulle den kunna berika livet för medborgarna och vad skulle förändringen kosta?" Meyerson utgår ifrån Tingstens definition på demokrati som en "överideologi". Denna definition exkluderar alla innehållsliga aspekter och anger bara vissa frihetsgarantier som sin förutsättning. Definitionen bygger i själva verket idéhistoriskt sett på ojämlikhet. Tingstens förebilder (JS Mill, Bentham, the Levellers, Locke mfl) utgick från att ojämlikhet var nödvändig i alla samhällen. De argumenterade också för kunskapsmässiga och ekonomiska streck i rättigheternas utsträckning. Tingstens idéhistoriska arbeten har haft en avgörande betydelse, också inom arbetarrörelsen. Men det är fel att säga som Meyerson, att det finns en "betydande enighet" och gemensam ideologi för alla politiska åskådningar. Demokratidebatten under det senaste decenniet visar att det finns en betydande oenighet i dessa frågor. Inte minst visar debatten om ekonomisk

demokrati att så är fallet.

De argument Meyerson bemöter är olika krav på inflytande i kraft av "arbetsrätt", därför att ett demokratiserat inflytande ökar sannolikheten för tillfredsställelse av "sanna behov", och därför att inflytande ger meningsfyllda arbeten och ökar jämlikheten.

Meyersons motargument är: 1. "Den demokratiska beslutsordningen är inte tillämplig på alla områden." 2. "En fullständig utjämning av de politiska resurserna mellan individerna är inte möjlig i något samhälle." 3. "Vårt materiella välbefinnande bygger på en känslig och komplicerad dynamisk process."

1) På det ekonomiska området är kontraktsrätten inom företagen demokratisk, menar Meyerson. Han skriver: "Den frihet i jämlikhet som man vill uppnå genom vidgandet av demokratins tillämpningsområden kan istället inskränkas genom införandet av majoritetsbeslut i sammanhang där nu kontraktsrätten gäller, dvs rättigheterna att inom ramen för givna lagregler träffa eller avstå från överenskommelse med varandra."

Att kontraktsrätten tillämpas mellan ojämliga parter utgör inget problem för Meyerson. Men det är enligt mitt förmenande huvudproblemet: om den ena parten (ägarna) ensidigt och alltid kan hota, exempelvis med att lägga ner produktionen, så har ju i själva verket den andra parten inget val, annat än att ingå i ett kontrakt som ägarna formulerat. De mest grunda kunskaper om förhandlings-systemet ger vid handen att så är fallet. Och de relativa fördelar löntagarna uppnått på bekostnad av ägarkapitalet har åstadkommits via lagstiftning, dvs samverkan mellan de fackliga och politiska grenarna av arbetarrörelsen, vilket varit ett villkor för förbättringar i arbetslivet. Majoritetsbeslut kan inskränka friheten i jämlikheten, menar Meyerson.

Vilken frihet och jämlikhet menar han då? Löntagarna delar ingen frihet och jämlikhet med ägarna. Om ägandet demokratiseras kommer självfallet löntagarna att fatta majoritetsbeslut som kan försätta de gamla ägarna i en minoritetsposition. Men är det odemokratiskt? Jag

har mycket svårt att följa logiken i den Meyersonska argumentationen på denna punkt. Tydligt menar han att det ekonomiska området skall undantas från de traditionella demokratireglerna eftersom kontraktsrätten etablerats där. Jag antar att det inte bara är kontraktsrätten som motiverar ett undantag inom det ekonomiska området. Jag *tolkar* Meyerson så, att han menar att löntagarkollektivet varken kan eller vill uppfylla de krav som ställs på de nuvarande huvudmännen.

2) I sitt nästa argument blandar Meyerson ihop den politiska demokratin med den ekonomiska. Låt oss utgå ifrån att Meyerson har rätt: En fullständig utjämning av politiska resurser mellan individer är inte möjlig. För det första undrar jag över argumentets relevans i detta sammanhang. Om en utjämning av politiska resurser är omöjlig, kan väl detta i sig inte vara ett argument mot en demokratisering av beslutsordningen inom ekonomin. För det andra gör Meyerson en oklar sammanblandning mellan individ och kollektiv, mellan ägande och företagsledning. Ingen har föreslagit att varje enskild individ skall via ägande få något slags ledningsansvar. Alla förslag går ut på att byta ut de nuvarande ägarna mot löntagarkollektivet. Det är alltså inte i första hand fråga om att utjämna vare sig politiska eller ekonomiska *individuella* resurser utan att *demokratisera ägarinflytandet*, så att företagsförvaltningens ansvar gäller gentemot löntagarna. Den dag löntagarna ersätter de nuvarande ägarna inom företagen kommer den djupt orättvisa graderade rösträtten (genom olika aktier) att ersättas av en representativ form av demokrati med en röst per man och majoritetsregeln.

3) Det tredje argumentet är att vårt välbefinnande bygger på en karaktäristisk process som inte kan förändras. Med detta avser Meyerson att all förändring i form av industriell förnyelse är beroende av enskilda initiativ. Han skriver: "Inga löntagarstyrda företag har deltagit i denna process. Inte heller har några statliga eller fackföreningsägda företag och knappast heller konsumentägda i någon utsträckning bidragit till denna viktiga

form av industriell förnyelse. En övergång till någon form av löntagarstyrda företag måste betyda att vi inte anses behöva något nyföretagande i framtiden eller att vi tror oss kunna klara detta inom ett system med bara löntagarstyrda företag."

Jag vill påstå att detta är en betydande överdrift. De kooperativa företagen skulle inte ha överlevt så länge om de inte hade visat förmåga till nyföretagande och industriell förnyelse. De skulle heller inte ha en sådan dominerande ställning på marknaden om de inte förmått förnya sin produktion.

Efter detta gör Meyerson halt och en vändning helt om! Demokratien har längre inget värde som överideologi utan endast som ett medel. Meyerson: "Värdet av demokratien ligger inte i själva beslutsordningen som sådan utan i vad denna kan användas till." Detta påståendet ska begrundas mot bakgrund av Meyersons beskrivning av vårt samhälle som ett balanserat maktsystem. De ekonomiska beslut som fattas idag är demokratiska (enligt kontraktsrätten). Att låta löntagarna få ägarmajoritet innebär att balansen rubbas. För att legitimera den nuvarande ekonomiska ordningen och visa att den är demokratisk använder sig Meyerson av en försåtlig metod. Först säger han att "demokratiskt valda representanter har av folket givits mandat att delegera rätten att föra krig", därefter säger han att "det direkta företagaransvaret för den produktion som sker för marknaden inom den sk privata sektorn *har knutits till ägarkapitalet*" (min kursiv). Delegering likställs här med "har knutits". Jag förstår faktiskt inte parallellställningen mellan dessa båda uttryck. Jag vet dock så mycket att vare sig folket eller deras valda representanter har delegerat någon ekonomisk makt. I nästa andetag säger Meyerson att det knutna är lika med delegering. Han skriver: "Denna delegering vilar på tanken att den ekonomiska demokratins innehåll inte kan vara något annat än att produktionen så effektivt som möjligt skall känna människornas, både de arbetandes och konsumenternas, intressen,

behov, önskningsar." Och då nu folket delegerat denna rätt, enligt Meyerson, till kapitalägarna så spelar det ingen roll hur de formella besluten fattas bara man uppfyller mänskliga behov. Det har heller ingen betydelse varifrån makten ursprungligen kommer. Om makten brukas till allmänt väl kan den få en legitimitet som den inte hade från början.

Enligt min och andras åsikt är frågan om maktens ursprung av stort intresse. En undersökning av frågan skulle bli visa att någon delegering aldrig ägt rum. Vidare är det så att många anser att vare sig den ekonomiska makten eller de formella besluten används för folkets väl och ve. Den sortens lösliga argumentation kan aldrig legitimera kapitalismens fortbestånd.

Till sist skall här redovisas Meyersons förslag till vad han anser vara en politisk gångbar kompromisslösning på kapitalbildnings- och inflytandefrågorna. Han utgår från att det finns en intressebalans som inte får rubbas. Dock säger han att ägandestrukturen måste ändras. Ändringen får inte innebära en ändring av de grundläggande principer för ägandet. En andra utgångspunkt är att alla ingrepp på arbetsmarknaden måste upphöra. Arbetslivsdemokrati är för Meyerson liktydligt med individuell frihet i val av arbete och arbetsplatsförhållanden. En tredje utgångspunkt är folkets villkorliga delegering via demokratiskt valda ombud till kapitalägarna (här plötsligt benämnda "sambhällsmedlemmarna") att i konkurrens bedriva produktion. Med villkorlig avser Meyerson att lagstiftning trots allt i viss utsträckning kan begränsa den rena marknadsmodellen. Utifrån dessa utgångspunkter ser han två problem; dels övervinster, dels inflytandefrågan. Övervinsten vill Meyerson kapa dels genom att införa en femte AP-fond, dels genom att införa ett frivilligt skatte-subsventionerat sparande grundat på lag.

Det är ett illa genomtänkt förslag. Övervinst är inget permanent problem. Det uppstår som Meyerson är medveten om vid enstaka tillfällen. Vad det gäller är inte heller kontrollen över några få miljoner då och då. Det gäller kontroll av

all form av vinst samt rätten att organisera och kontrollera produktionen (det vill säga besittningsrätten). Att göra var och en av löntagarna till en liten kapitalist är naturligtvis helt logiskt av Meyerson. Men det löser inte de långsiktiga problem man syftar till att lösa med olika löntagarfunds-system. Det är en svaghet med Meyersons bok att han inte diskuterar exempelvis de problem som uppstått i Tyskland till följd av det lönspar-system som tillämpas där. Inflytandefrågan ger Meyerson en mycket knapphändig behandling. Han varnar för att medbestämmandelagen kan leda till löntagarmajoritet och föreslår därför att den skall behållas i nuvarande skick. Det innebär

också att vi ska behålla den nuvarande aktiebolagslagen som ger de nuvarande aktieägarna besittningsrätten och huvuddelen av förfoganderätten till kapitalet.

Enligt min mening tillför inte Meyersons bok debatten om kapitalbildning och ägandet några nya argument. Den ansluter sig till raden av framställningar från författare som Danne Nordling (SAF), Håkan Gergils (Aktiespararnas Riksförbund) m.fl. Vi behöver en saklig och konstruktiv debatt om möjligheterna att förena planhushållningsinslag med marknadsekonomi och om möjligheterna att förena effektivitet i ekonomi med en demokratisering av ägandet.

Fil doktor *Anders Broström*